

ABD Başkanlık Seçimleri - Evren Çelik Wiltse

Donald J. Trump 2016 seçimlerinde sürpriz bir şekilde iktidara geldiğinde, ABD siyaseti üzerine dirsek çürütmüş pek çok Amerikalı akademisyen, “Hiç merak etmeyin, kurumlarımız güçlüdür!” diyordu. Aslında bu telkin pek de temelsiz değildi. ABD’de kurumlara güven tamdı. 1780’lerden beri yürürlükte olan, iki yüz kırk yılda sadece 27 kez değişiklik/ekleme görmüş bir anayasa, oturmuş bir federal sistem ve güçler ayrılığı prensibi, etkin denge-denetleme mekanizmaları ve kuvvetli bir hukuk devleti uzmanları rahatlatıyordu. 4 yıllık Trump dönemi ne yapsa fazla zarar veremez deniyordu. Fakat, iktidara yerleştikçe Trump yönetiminin bu kurumsal yapıları teker teker yıkıp geçtiğini, karşılığında da hiçbir yaptırıma uğramadığını gördük, görüyoruz.

Ağustos sonu itibariyle Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti kongrelerini yapıp tam gaz seçim mücadelesine girdiler. ABD’de seçim kampanyalarını denetleyen sert bir yasal çerçeve var. Örneğin, 1939’da çıkan “Hatch Yasası”, federal hükümet personelinin asla seçim faaliyetinde bulunamayacağını, seçimleri etkileyecek işlerde çalışamayacaklarını söyler. Daha açık ifade edersek, devlet memuru iseniz, seçim kampanyalarına destek veremez, mitinglere katılamazsınız. O nedenle seçim kampanyaları siyasi partiler üzerinden ve adayların kurdukları ekiplerle yürür. İktidarda olan başkanlar da kampanya sırasında bu ayrıma özen gösterirler. Zaten iktidarda olmanın getirdiği müthiş avantaja sahipler. Bunun üzerine bir de federal hükümeti yeniden seçilmek için kullan(a)mazlar. Bu hem etik değildir hem de yasayı ihlal eder. Nitekim devletin istihbarat güçlerine muhalefet aleyhine bilgi-belge toplama emri vererek bu kuralı ihlal eden Nixon, Watergate skandalı ile deşifre olup koltuğundan olmuştu. Yani federal görevlileri kendi seçim kampanyası için malzeme toplamaya zorlamanın sonucu görevden azil olmuştu.

Fakat, Nixon için işleyen kural ve kurumlar bugüne gelince Trump karşısında bir şekilde çalışmıyor. Örneğin Trump’ın Beyaz Saray’dan miting yapması Hatch Yasasına aykırı. Büyük kısmı kariyer olarak bürokrasiden gelen Beyaz Saray çalışanlarının hepsi Trump’ın kızı ve damadı gibi partizan olarak atanmış kişiler değiller. Bunların Cumhuriyetçi Parti mitingi için çalışması doğrudan kanun ihlali. Hatta, güncel siyaset bir yana, geçmişten parti logolu eşyaları ofislerinde bulundurmaları bile partizanlık olarak görülüp, kabul edilmiyor. Washington’daki merkezi bürokrasinin seçim çalışmalarından ve partizan tavırlardan uzak durması ABD’de yerleşik bir teamül olduğundan bugüne kadar hiçbir Başkan Beyaz Sarayın bahçesinde seçim mitingi yapmaya kalkışmadı. Zira böyle bir faaliyette Beyaz Saray daimî personelinin mutlaka angaje olması gerekecektir.

Fakat Trump tüm bu teamül ve kanuni kısıtları gözardı ederek, Beyaz Saray’da miting yaptı. Üstelik bu Hatch Yasasını ilk ihlali de değildi. Örneğin Trump’ın çeşitli ülkelerde ABD’nin kariyer diplomatlarına siyasi rakipleri aleyhinde malzeme toplamaları için baskı yapması da bu ihlal kategorisinde. Özellikle Ukrayna’da yaşananlar bunun en net örneklerinden. Trump, ABD Kiev Büyükelçisine Biden ve oğlu aleyhine malzeme devşirmesi için baskı yapmış, bunu reddeden elçiyi de görevden almıştı. Her ne kadar bu ihlal denge ve denetleme

kurumlarının gündemine gelmişse de tüm iç denetim ve hesap verme çabaları bir şekilde sonuçsuz kaldı. Olan, dürüstçe görevini yapan diplomatlara oldu. Kimi istifa etti, kimi erken emekli olup kenara çekildi. Senato Dışışleri Komisyonundaki sorgulamalar havada kaldı. Trump kesinlikle bir yaptırım görmedi. Oysa aynı Komisyon Bengazi (Libya) olayları yüzünden Hillary Clinton'u saatlerce sorgulamış, siyasi kariyerine büyük zarar vermişti.

4 yıllık Trump dönemi, ABD'deki tüm kurumsal yapıların aslında bunları tanımayan ve ihlal eden bir lider başa geldiğinde ne kadar kırılgan olabildiğini gösterdi. Postayla oy vermeye karşı olan Trump, yüzlerce yıllık federal posta dağıtım sistemini bile sarsmayı başardı. Ne yasama ne de yargı Trump'a dur diyebiliyor. Örneğin attığı göçmen karşıtı ilk adımlar yargı tarafından frenlenmişse de ısrarla yürütme gücünü kullanan Trump, ABD'nin kapılarını pek çok kesime kapatmayı başardı ve ülkeye mülteci kabulünü neredeyse tamamen durdurdu. Bu süreçte Trump yönetimi, çeşitli insan hakları ihlallerinin yanı sıra, ABD'nin kurucu miti "göçmenlerin kurduğu ülke" söylemini de zayıflattı ve çalışma vizesi ve vatandaşlık süreçlerinin yokuşa sürülmesiyle birlikte ekonominin pek çok sektörünü olumsuz etkiledi.

Kurumların zayıflatılması derken, Dışışlerinden bahsetmeden geçemeyiz. Trump'ın petrol şirketi CEO'su Rex Tillerson ile başlayan bakan atamaları, istifalar ve görevden almalarla devam etti. Ancak bakanlar değişse de sabit olan bir yaklaşım var: Trump dışışleri bürokrasisinden, özellikle de kariyer diplomatlardan hazzetmiyor. Nitekim Tillerson başa geldiğinde en önemli görevi dışışlerinin kadrolarını azaltmaktı. Nitekim deneyimli pek çok diplomat bir şekilde biktırılarak, ayrılmaya zorlandı. Yeni personel alımları kısıtlandı. Hatta 2020'de covid-19 gerekçesiyle yeni meslek memuru alınmadı bile. Her tür sınavı ve mülakatı geçip kapıya kadar gelen meslek adayları geri çevrildi. Oysa ABD Dışışleri Bakanlığı'nda personel fazlasından bahsetmek mümkün değil. Hatta genel kanaat, vize işlemlerini daha etkin ve hızlı yapabilmek, diplomatik, sosyal ve kültürel angajman imkanlarını arttırabilmek için daha fazla personele ihtiyaç olduğu yönünde. Buna rağmen Trump döneminde kurum ciddi kan kaybı yaşadı.

Dışışlerinde ve genel olarak bürokrasideki sorunlar sadece personel kaybı ile

sınırlı değil. Siyasi kararlarla yönlendirilen son derece ideolojik bir yeniden yapılanma da söz konusu. Burada anayasal din-devlet ayırımından bahsediyoruz. Trump döneminde bu anayasal prensip de yerle bir edildi. Kişisel olarak son derece dindar olan George W. Bush döneminde bile yapılmayan bir hareketle ABD'nin İsrail büyükelçiliği yer değiştirdi ve Tel Aviv'den Kudüs'e taşındı. Büyükelçiliğin sırf dini çevrelere sinyal vermek amacıyla yasal statüsü uluslararası olarak tartışmalı bir zemine nakledilmesi, daha önce hiçbir ABD başkanının tenezzül etmediği bir hamleydi. Bu hem ucuz siyaset hem de anayasanın din-devlet ayrımı ilkesini çiğneyen bir tasarruf olarak görülüyordu. Oysa bugün Dışişleri Bakanı Pompeo'nun şahsında elindeki İncil'i ABD dış politikasının rehberi gören bir bakan var kabinede. Kendisi röportajlarda pek çok kez açıkça bunu dile getirdi. Fakat, ABD tek bir din ve inancın hâkim olduğu bir ülke değil. Pompeo'nun mezhebine muhalif, onun İncil yorumlarıyla taban tabana zıt pek çok Hristiyan mezhep mevcut. Nitekim tam da bu nedenle anayasa yapımcılar iki yüz kırk yıl önce dini prensipler üzerinde uzlaşamayacağı, herkes kendi inancını üstün göreceği için devlet işlerinden dinin ayrı tutulması gerektiğini kayıt altına almışlardı. Oysa bugün bakıyoruz, Pompeo İncil'i ofisinde baş köşeye koyup röportaj verebiliyor, Trump eşitlik için sokağa dökülenlere karşı kilise önüne gidip elindeki İncil'i sallayabiliyor.

ABD'de kurumsallaşmanın en köklü olduğu yapılardan biri de hiç şüphesiz ki ordudur. İç savaş, iki dünya savaşı, Vietnam ve -kimi haklı, çoğu haksız- pek çok askeri müdahale ordunun yerleşik teamüllerini kemikleştirmiştir. Seçilmiş sivil iktidara bağlılık bu teamüllerin belki de en önemlisi iken, ordu içerisindeki disipline müdahil olmamak da seçilmişlerin dikkat ettiği önemli bir kırmızı çizgidir. Buna rağmen Trump biri Afganistan'da, diğeri Irak'ta savaş suçu işlediği için kendi birlikleri tarafından şikâyet edilip yargılanmış, hüküm giymiş, hapis yatıp rütbeleri sökülmüş iki askeri başkanlık yetkilerini kullanarak affetti, [rütbelerini iade etti](#). Askeri yargıya doğrudan müdahale eden ve büyük sansasyon yaratan bu afların Kore'den Almanya'ya, Afganistan'dan Körfeze, dünyanın pek çok ülkesinde konuşlanmış on binlerce Amerikan askerinde yaratacağı ahlaki dejenerasyonu hesap etmek çok da zor değil.

Normalde demokratik sistemlerde siyasi partiler halkın taleplerini birleştirip filtreden geçirerek makul bir temsili demokrasiyi işler kılmakla görevlidir.

Kurumsal çöküşten bahsetmişken, Cumhuriyetçi Parti'den de bahsetmek gerekir. Normalde demokratik sistemlerde siyasi partiler halkın taleplerini birleştirip filtreden geçirerek makul bir temsili demokrasiyi işler kılmakla görevlidir. ABD gibi âdem-i merkeziyetçiliğin hâkim olduğu bir sistemde dahi partiler bu bir nevi sistemin koruyuculuğu ('*gatekeeper*') görevleriyle bilinirler. Örneğin her önüne gelen aday olamaz. Ön seçimlerde başarı kazanıp, önce küçük çaplı eyalet yarışlarında, sonra daha büyük ulusal yarışlarda elenerek yükselir adaylar. Adım adım kendilerini ispat ettikten sonra genel parti kongresinde başkanlık yarışı için bayrağı teslim alırlar. 2016 seçimleri öncesi Trump'ın herhangi bir siyasi geçmişi olmamasına rağmen bir anda en tepeye yükselmesinde uzmanlar [Cumhuriyetçi Parti elitlerini de sorumlu tutuyorlar](#). Nitekim, parti elitlerinin zaafı ve tabandan gelen taleplere yeterince cevap verememeleri, popülist dip dalga ile gelen Trump'a yol vermişti. Fakat, Trump seçildikten sonra da Kongre'de kilit konumda bulunan Cumhuriyetçi liderler etkin bir filtre ve dengeleme görevi yapamadılar. Sadece Vietnam'da savaş esiri düşmüş, her iki partinin de saygı duyduğu bir Cumhuriyetçi olan John McCain bir miktar muhalefet yaptı. Hasta yatağından kalkıp Trump'ın kısımaya çalıştığı sağlık reformu tasarısına karşı oy verdi. Fakat, sonunda hastalığa yenik düştü ve vefat etti. Büyük umutlar bağlanan liderler ya sessiz kalıp kenara çekildi ya da Mitch McConnell gibi Trump saflarına geçtiler. Sonuçta partinin ağır topları Trump'ın her çeşit gayri etik, gayri ahlaki ve gayri hukuki davranışına göz yumdu, çanak tuttu.

ABD bu kötü yönetimin bedelini Covid-19 krizinde misliyle ödüyor. Aslında ABD'yi yeniden en iyi, en büyük yapmaya soyunan liderin yüzbinlerce insanın ölümüne sebep olması bir trajedi. Nitekim, pandemi patlak verir vermez, damadı Jarod Kushner'i pandemi ile mücadelenin başına getiren Trump, federal hükümet kontrolündeki acil yardım stoklarının eyaletlere dağıtımında siyasi kriterleri öne çıkardı. İç yazışmalar Kushner'ın kayınpederine destek olmayan eyalet valilerine yardım göndermek istemediğini, partizan bir tutumla yardım dağıttığını ortaya koyuyor. Aşağıdaki haritada koyulaşan renk alınan yardım miktarının artışına işaret ediyor. Dikkat ederseniz, pandeminin en yoğun vurduğu ve özellikle ilk aylarda en fazla kayıp veren eyaletlerden New York neredeyse bembeyaz. Nitelim New York'a hasta başına sadece 12 bin dolar yardım gitmiş. Buna karşılık, West Virginia, Montana, North Dakota ve Alaska gibi Cumhuriyetçi eyaletler, enfeksiyon oranları ve can kayıpları çok az olsa da, federal hükümetten hasta başına 300 bin dolar yardım almışlar.

yakınıyor.

İç politikayı bu kadar kutuplaştıran, kanunları, kurumları hiçe sayan bir liderin küresel sisteme ve Türkiye'ye bir hayrının olamayacağını Soli Özel de çok net ifade etmiş [Panorama söyleşisinde](#). Dünyanın sağlıktan çevreye, ekonomiden eğitime, küresel ölçekte koparılamayacak kadar sıkı bağlarla kenetlendiği bir dönemi yaşıyoruz. Rusya'da muhalif liderlerin zehirlenip öldürülmesi, İngiltere'de Muhafazakâr Parti içi güç çekişmelerinde demagojik bir liderin öne çıkıp başbakanlığa oturması, Japon başbakanının ani istifası, Ukrayna'nın AB ve Rusya arasında fiilen ikiye bölünmesi, Beyaz Rusya liderinin elinde makineli tüfekte seçim sonucu açıklaması vb. aslında tüm dünyayı etkiliyor. Kötü liderler hem iç siyasette kendi vatandaşlarını ezip üzüyor, hem de dış politikada kolektif çözüm gerektiren sorunlarda yapıcı tavır almıyorlar. Tüm bu nedenlerden dolayı ABD seçmenlerinin Kasım ayında nasıl bir tavır takınacağı tüm dünya için önem taşıyor. Umalım her türlü olumsuzluğa rağmen eşit ve adil bir seçim olsun.

Evren Çelik Wiltse, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Lisans ve Yüksek Lisans eğitiminden sonra University of Massachusetts, Amherst'de doktorasını tamamladı. Halen South Dakota Eyalet Üniversitesinde Doçent ve Siyaset Bilimi Programı Koordinatörü olarak çalışmaktadır. Kalkınma, demokratikleşme, Latin Amerika ve ABD dış politikası konularında [yayınları](#) bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Evren elik Wiltse, "ABD Başkanlık Seçimleri", *Panorama*,
Çevrimiçi Yayın, 12 Eylöl
2020, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/09/12/abd-baskanlik-secimleri/>

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının töl evrimii ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen gölüşler yazarına/yazarlarına aittir. UIK Derneęini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editölrleri ve diğer yazarları bağlamaz.